

документах маленьку площу називали також Гончарівською, або площею Червоного Пожежника.

Та в історію ця місцина увійшла чи не найдивнішою акцією протесту в Харкові. Саме тут проходив страйк асенізаторів, які виїхали на площу і одночасно вилили на неї вміст своїх бочок. Таким чином невдоволені робітники вимагали поліпшення умов праці. Місцеві мешканці ще довго розповідали про зловонні запахи, які стояли над районом.[3]

Список використаних джерел:

1. Мачулин Л. Улицы и площади города Харькова. Харьков, 2007. 470 с.
2. Дьяченко М.Т.З історії харківських вулиць і площ. Харків, 1961. 521 с.
3. Лейбфрейд А., Реусов В., Тиц А. Харьков: Архитектура, памятники, новостройка. Путеводитель, 1985. 152 с.
4. Тихомирова Т.В. Полтавская-Новороссийская-Екатеринославская-Свердлова, 1994, стаття газети «Слобода».
5. Клейн Б. Вдоль улицы Свердлова, 1992, стаття газети «Слобідський край, 5 ноября.

Старжець В.І.

*кандидат історичних наук, вчитель історії,
Обарівський ліцей Рівненської райради Рівненської області*

ПРОПАГАНДИСТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН СЕРЕД МОЛОДІ У ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ (1944–1953 РР.)

У післявоєнний період боротьба між радянською владою та українським націоналістичним підпіллям за вплив на молодь набула надзвичайно гострого характеру. На юнацтво, насамперед школярів та студентів, обидві сторони покладали великі надії, тому не шкодували сил та використовували різні засоби впливу на них. Адже саме на терені молоді формувалась основа української нації, здійснювалось проектування майбутнього суспільства.

Ідеологи ОУН зразком національного виховання вважали національно свідому, політично думаючу, соціально активну людину, рішучу в своїх планах і діях [2, арк. 1 зв.]. У реалізації цих планів

важливе місце займали навчально-виховні та культосвітні установи, насамперед школа, де відбувалося становлення майбутнього громадянина. Саме тому головний акцент у ідеологічно-пропагандистській та виховній роботі з юнацтвом ставився на шкільну і студентську молодь, інтелігенцію. У брошурі «За нову людину» відзначалось, що основною рушійною силою має бути молодь, для цього треба дати їй велику ідею і хороших провідників [1, арк. 103], ставилось питання: «чи сміємо ми робити своїх дітей ягнятами, коли сусід виховує своїх на вовків?» [1, арк. 104]. Таким чином, формування українця, який зможе здобути і розбудувати незалежну державу було головним пріоритетом у освітній політиці націоналістичного підпілля.

Основні організаційні засади діяльності підпілля серед молоді визначала програма під назвою «Олег» (організація легальної мережі молоді). Вона реалізовувалася паралельно із двома іншими програмами підпілля: «Орлик» (поширення ідей і впливу ОУН на Схід України) та «Дажбог» (збереження кадрів ОУН). Програмою передбачались наступні завдання: підбір кандидатів із числа молоді для вступу в ОУН і працю з ними в індивідуальному порядку; створення широкої мережі молодих симпатиків ОУН, які б, проживаючи легально, могли б виконувати різні завдання; поширення нових форм і методів роботи з юнаками [5, с. 94]. Реалізація програми «Олег» проходила успішно, насамперед у сільській місцевості, де підпілля довгий час поповнювалося молодими кадрами. Крім того, завдяки цій програмі молодь знайомила із націоналістичною ідеологією, знала про цілі та мету діяльності ОУН.

Наголошуючи на життєвій необхідності охопити своїм впливом якнайбільше молоді, ОУН розробила низку програмних документів, інструкцій та вказівок, головними з яких були: інструкції з створення Юнацтва ОУН (автор – Ярослав Скасків (прибл. 1942-1943 рр.); методичні вказівки керівництва ОУН щодо виховання шкільної дітвори; інструкції для виховання Юнацтва ОУН; інструкції про роботу з шкільною молоддю; інструкція про прийоми щодо молоді, які застосовує в своїй роботі більшовицька агентура, і як перед нею оборонятися та інші. Ці документи детально описували як потрібно проводити виховну роботу з молоддю різних вікових груп, як організувати ідейно-політичний вишкіл кадрів, залучати та розставляти молодь на керівні посади. Вказівки та інструкції регулярно переглядалися, доповнювалися та коригувалися згідно поточної ситуації.

Більшовицька влада, зі свого боку, вважала інтелігенцію працівниками ідеологічного фронту та вимагала від освітян західних областей України бути провідниками комуністичної ідеології. Радянська школа, побудована на засадах марксизму-ленінізму, з його запереченням надбань духовного життя українського народу, була дієвим важелем у справі так званого інтернаціонального виховання молоді [6, с. 91]. У площині освіти, насамперед в школах мало відбуватись творення нової радянської людини, тому метою було нищення історичної пам'яті українського народу та орієнтування молоді виключно на замкнуту та часто сфальсифіковану комуністичну науку, основу якої складала російська.

Повернення радянської влади, часті арешти на викриття змушували молодіжні структури ОУН переходити до глибокої конспірації. О. Іщук зазначає, що «з метою збереження кадрів, молодіжну референтуру Центрального проводу ОУН влітку 1944 р. було розпущено, а справи «Юнацтва» передано до організаційної, яка займалася всіма іншими ланками» [4, с. 231]. Головну увагу було зосереджено на підпільній роботі, усній та друкованій пропаганді.

На основі головних ідейно-виховних документів ОУН: десяти заповідей українського націоналіста (Декалог), 44 правил українського націоналіста та 12 прикмет характеру українського націоналіста – застосовувався широкий спектр засобів впливу на молодь та інтелігенцію за допомогою видавничої літератури. Через поширення листівок, брошур, газет і журналів, ОУН намагалась утримувати під своїм впливом молодіжне середовище [детальніше див. 8].

Керівник Головного осередку пропаганди ОУН Петро Федун-Полтава особисто контролював процес поширення літератури для виховання молоді. Підпільники видали низку праць, присвячену відданості національним ідеалам, формуванню позитивних рис характеру юнаків, вихованню сили волі, високих моральних якостей. Важливим складником виховання молоді було вшанування пам'яті загиблих борців за Україну, догляд за могилами полеглих бійців УПА, переповідання подвигів, виховання юнацтва на їх прикладах: «На чинах упавших виховувати молодь, юнацтво і цілий народ» [3, арк. 81].

Активну виховну роботу українське націоналістичне підпілля проводило і серед студентів. Після повернення радянської влади, керівники націоналістичного руху наказували своїм низовим ланкам ні в якому разі не полишати роботу зі студентами. Роман Шухевич у одному з листів до Василя Кука писав, що головні зусилля членів ОУН потрібно

спрямувати на дві проблеми – молодь та схід, тобто на реалізацію програм «Олег» та «Орлик», оскільки «в іншому випадку може статися катастрофа» [5, с. 94]. Молодь, як і інші верстви населення, підпільники та вояки УПА мала долучитись до боротьби проти Москви – «За славу і велич Володимирового Тризуба!» [3, арк. 80]. У інструкціях надрайонним керівникам за 1945 рік у розділі «старша молодь» резюмувалось: «Без відповідного нагляду і контролю буйна молодь, шукаючи місця заспокоєння молодих поривів, попадає під вплив ворожої культури, і навіть стає на службу окупанта. Тому – ані один юнак чи юначка з-під нашого впливу» [7, с. 358].

Робота підпільників зі студентами ускладнювалась тим, що в обласних та районних центрах, де молодь здобувала вищу освіту, радянська влада мала сильніші позиції, ніж у сільській місцевості. Проводити націоналістичну діяльність у вишах, гуртожитках чи на вулицях міст було вкрай небезпечно і складно через ідеологічний та силовий контроль влади. У цій ситуації Провід ОУН не ставив за мету створення численних студентських підпільних організацій, розуміючи, що такі групи не зможуть залишатися непоміченими, а їх учасників чекатиме арешт. З огляду на це, перевага надавалась малочисельним та законспірованим ланкам: «треба людей, що проникнуть у неукраїнське середовище і пороблять там корисну роботу так само легко і добре, як у середовищі українському» [1, арк. 40]. У пресових матеріалах та інструкціях повстанці детально, по пунктах розписували, як повинна себе поводити свідома студентська молодь, щоб принести підпіллю найбільше користі і, водночас, не потрапити в поле зору більшовицьких спецслужб. Найбільша увага зосереджувалась на пропаганді: «Розповсюджуйте революційні листівки, заклики, пресу... Шукайте друзів між східно-української молоді... пильно вивчайте свої фахові дисципліни» [9, арк. 155–157].

Документи засвідчують, що агітаційна та пропагандистська діяльність ОУН спочатку отримувала розуміння та підтримку серед місцевої молоді. Довгий час, особливо по селах, представники радянської влади не могли утворити мережі піонерських та комсомольських організацій, а вчителі усіяко намагалися уникати політичної складової на уроках у школі. Молодь майже не відвідувала клуби, які влада перетворила на основні осередки комуністичної пропаганди. У вищих навчальних закладах Західної України утворювалися студентські націоналістичні організації, молодь читала та

поширювала повстанську літературу, створювала підпільні молодіжні організації. У відповідь радянська влада та її спецслужби розгорнули повсюдний терор і переслідування, поширювалися арешти та виселення.

Таким чином, можемо стверджувати, що освітня та виховна робота повстанців серед шкільної, студентської молоді та інтелігенції мала далекосяжні результати. Радянському керівництву довгий час не вдавалося змінити менталітет українців та інтегрувати західні землі до складу СРСР великою мірою завдяки ідеологічно-пропагандистській діяльності ОУН та УПА. Агітаційна, ідеологічно-виховна та освітня робота українських повстанців серед молоді поряд із збройною боротьбою сприяла збереженню та розвитку національно-державницької ідеї в українському суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Державний архів Рівненської області (далі Держархів Рівненської обл.). Ф.Р-30. Оп.2. Спр.9.
2. Держархів Рівненської обл. Ф.Р-30. Оп.2. Спр.10.
3. Держархів Рівненської обл. Ф.Р-30. Оп.2. Спр.35.
4. Іщук О. С. Ідеологічно-виховна діяльність ОУН(Б) серед молоді (1944–1954 рр.). *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2003. № 20. С. 224–244.
5. Іщук О. С. Молодіжні організації ОУН (1939-1955 рр.). Львів-Торонто, 2011. 944 с.
6. Сворак С. Д. Освіта у західноукраїнському регіоні в 1944-1964 роках. Київ: Правда Ярославичів, 1998. 240 с.
7. Сергійчук В. І. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944–1953 рр. Нові документи і матеріали. Київ: «Дніпро», 1998. 944 с.
8. Старжець В. І. Пропагандистська діяльність українського націоналістичного підпілля серед вчителів та шкільної молоді (1944-1953 рр.). *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. 2016. Вип. 28. С. 10 9–120.
9. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф-1. Оп. 23. Спр. 2968.